
Recenze

Radim Bělohrad: *Lidské identity, lidské hodnoty*

Praha, Dybbuk 2016. 256 s.

Práce Radima Bělohrada *Lidské identity, lidské hodnoty* se snaží uchopit téma osobní identity z poměrně neotřelé pozice. Centrem zájmu zde není analýza samotného konceptu osobní identity, ale praktické postoje, které osobní identitu (přínejménějším zdánlivě) předpokládají. Bělohrad je nazývá i-postoje. K těmto postojům patří např. zájem na vlastním přežití, osobní zodpovědnost, kompenzace, egoistický zájem ap. Bělohradův přístup se však liší také od tzv. praktického přístupu k osobní identitě, který se snaží pouze co nejlépe popsat, jak naše i-postoje fungují. Autor naopak obhajuje tezi, že potřebujeme teorii, která ospravedlňuje naše i-postoje, přičemž tato teorie může vést k revizi některých z nich. Práce se tedy zajímavým způsobem pohybuje na hranici teoretického a praktického přístupu k osobní identitě.

Jako vychozí bod volí Bělohrad logicky snad nejvýznamnější současnou teorii osobní identity – teorii Dereka Parfita. Zaměřuje se zde však pouze na ty aspekty, které jsou spojeny s i-postojí. Nejprve vysvětluje princip redukcionismu a z něho vyplývající princip neurčitosti identity. Ukazuje, jak možnost psychologického rozdělení nabourává přesvědčení o praktické důležitosti identity (jako striktně vymezené logické relace), a představuje přímou psychologickou spojitost (jako stupňovitou relaci), psychologickou kontinuitu (jako dichotomickou relaci) a relaci R jako nástroje, pomocí nichž můžeme (podle Parfita) rekonstruovat naše praktické zájmy. Poté ukazuje, jakým směrem by se podle Parfita měly ubírat reformy našich praktických zájmů (uvádí paternalismus, utilitaristickou distribuci, snížení míry závazků a zásluh v čase).

Bělohrad však zároveň uznává, že Parfitem navrhované reformy jsou příliš radikální. V tomto pohledu se shoduje s Johnstonem, který kritizuje Parfitovu metodologii. Johnston odmítá tvrzení, že naše i-postoje jsou ospravedlněny nějakou metafyzickou teorií osobní identity, dle jeho názoru jsou ospravedlněny prima facie. Bělohrad sice s Johnstonem do jisté míry souhlasí, přesto se však nedomnívá, že by i-postoje nemohly nebo neměly být ukotveny v teorii osobní identity. Naopak, některé mezní situace podle něj ukazují, že by taková teorie byla užitečná. Zároveň Bělohrad obhajuje názor, že i postoje, které jsou hluboce zakořeněné v naší přirozenosti (což je patrně případ i-postojů), je možné reformovat. Toto tvrzení dokládá na příkladu proměny hluboce zakořeněných morálních přesvědčení (např. přesvědčení o otroctví nebo o právech žen). Přestože tedy Bělohrad odmítá konkrétní Parfitovy návrhy na reformy našich postojů, nevzdává se naděje na nalezení teorie, která naše i-postoje bude zdůvodňovat a do jisté míry i korigovat.

V další kapitole se autor věnuje teoriím, jejichž primárním cílem je vysvětlení našich i-postojů. Konkrétně si vybírá teorie C. Korsgaardové, C. Rovaneové a narativní teorii M. Schechtmanové. Tyto teorie spojuje společný prvek sebekonstituce osob. Osoby podle těchto autorek aktem určité identifikace samy ovlivňují, kým jsou. Praxe našich i-postojů pak závisí právě na tomto aktu přivlastnění. Bělohrad obhajuje takovéto čtení jednotlivých teorií a poté analyzuje jejich ontologickou a praktickou interpretaci. Ontologickou interpretaci odmítá z několika důvodů. Subjektivní přisvojení podle něj na jedné straně nutně předpokládá nějakou objektivní sadu mentálních procesů, které si osoby mohou přisvojit. Naopak pokud se na druhou stranu od nějakého mentálního stavu nebo činu distancují, neznamená to, že přestává být definitivně můj. Druhým důvodem pro odmítnutí ontologické interpretace je paradox, kterému jsou teorie vystaveny. Je možné, že se člověk v určité situaci identifikuje s nějakým budoucím stavem, ale později se s ním již (retrospektivně) neidentifikuje, přestože je jinak kontinuální osobou, což vede k závěru, že se s určitým stavem identifikuje i neidentifikuje.

Větší prostor věnuje Bělohrad praktické interpretaci teorií sebekonstituce, kde je identita pojímána jinak než relace metafyzická. Tato relace nemá vliv na to, zda vzniká nějaká entita, ale vymezuje osobu jakou určitou roli či status. Tato interpretace by byla podle autora obhajitelná, pokud by všechny naše i-postoje byly vymezeny jednou relací – a to i v případě, že by tato relace nevymezovala žádnou entitu. I v tomto však podle něj teorie všech tří autorek selhávají. Autorská spojitost (jak lze popisovanou relaci chápat) ve všech třech verzích, přestože hraje u některých i-postojů určitou roli, určitě nevymezuje všechny i-postoje. Pokud například vzniknou v rámci jedné lidské bytosti dvě identity (díky tomu, že nebudou spojeny autorskou spojitostí), neznamená to, že pozdější osoba nenese žádnou zodpovědnost za činy dřívější osoby, přestože můžeme říci (z pohledu těchto teorií), že se jedná o dvě různé osoby.

Subjektivní teorie tedy podle Bělohrada selhávají v obou možných interpretacích. V následující kapitole autor zkoumá, zda by nebylo možné vnímat více osob v jedné lidské bytosti nikoliv na základě autorské spojitosti, ale jednoduše na základě objektivní psychologické změny. Ani tato varianta však podle Bělohrada není úspěšná. Autor analyzuje tři konkrétní i-postoje – zodpovědnost, egoistický zájem a kompenzaci – a dochází k závěru, že pro intuitivní připisování i-postojů dostačuje pouze biologická kontinuita (psychologická kontinuita není nezbytná). Tento závěr je podle autora výhodou i z toho hlediska, že psychiatři, kteří jsou v kontaktu s pacienty s přerušenou psychologickou kontinuitou (vinou nějaké psychické poruchy), jednají s těmito lidmi jako s jednou osobou.

V další kapitole autor napadá také Parfitovo přesvědčení, že by se naše i-postoje měly řídit mírou přímého psychologického spojení. Podle Bělohrada není důvod dávat této relaci přednost před psychologickou kontinuitou, která nemá stupně, a jejíž následování by tedy nemělo tak radikální důsledky. Z psychologických

teorií v této souvislosti shledává nakonec jako nejvýhodnější teorii Korsgaardové, ve verzi bez omezení autorským spojením. Tuto teorii lze číst také tak, že jednota aktérství je dána jednotou lidského těla, které nemůže realizovat dva různé projekty. Takto chápaná teorie je ještě inkluzivnější než následování psychologické kontinuity, protože podle ní člověk zůstává jednou osobou, i když se někde přetrhne řetěz silných psychologických spojení.

Přesto není žádná psychologická teorie dostatečně inkluzivní na to, aby mohla pokrýt všechny naše i-postoje. Při analýze i-postojů vyšlo najevo, že některé i-postoje – konkrétně egoistický zájem, kompenzace a zodpovědnost – jdou za hranice psychologické kontinuity, a proto Bělohrad považuje za výhodnější teorii kontinuity biologické. Protože však pro některé i-postoje (např. anticipace) není biologická kontinuita dostatečnou podmínkou, dospívá autor posléze k pluralistické koncepci. Bělohrad podává dvě interpretace pluralismu – ontologickou a „benigní“ verzi. Podle ontologické interpretace by pro každý i-postoj existovala zvláštní entita. Na tuto verzi aplikuje Olsonovu kritiku psychologických teorií a shledává ji absurdní. Naopak „benigní“ verze, chápaná jako pluralismus fází, těmito problémy netrpí. V této souvislosti Bělohrad kritizuje novou koncepci Marye Schechtmanové (person-life view), která odmítá pluralismus (v jeho ontologické interpretaci) a jako jednotící relaci nabízí život osoby. Bělohrad považuje tuto teorii za velmi vážní, zároveň ukazuje, že se Schechtmanová nevyhýbá pluralismu v jeho benigní verzi.

Bělohrad přiznává, že některé myšlenkové experimenty naznačují, že nám ve skutečnosti na biologické kontinuitě nezáleží, ale zpochybňuje závažnost tohoto zjištění poukazem na nespolehlivost našich intuicí. Připomíná také, že naše intuice nejsou nastaveny na historicky bezprecedentní situaci, kdy se biologická a psychologická kontinuita rozdělí.

Výsledná Bělohradova pozice tedy v zásadě stojí na předpokladu, že se některé naše i-postoje vztahují ke kontinuitě biologické (konkrétně egoistický zájem, kompenzace a základní úroveň zodpovědnosti), zatímco jiné jsou zaměřeny úžeji na kontinuitu psychologickou. Zároveň určitou úlohu u některých i-postojů hraje také relace autorské spojitosti.

Osobní identita a reflektovaná vyváženost

Svoji pozici Bělohrad prezentuje jako respektující reflektovanou vyváženost mezi přesvědčeními o legitimitě i-postojů a přesvědčeními o povaze lidských bytostí. Takováto metodologie je sice již známa z etiky, ale pokud je mi známo, v teorii osobní identity je novinkou. Autor se přímo nevyjadřuje k tomu, co ho k tomuto přístupu vede. Z jeho postojů k debatě o reformovatelnosti našich hlubokých přesvědčení však snad lze vyvodit, že se domnívá, že je třeba dospět k takové pozici, která bude alespoň do určité míry obecně přijatelná. Klíčové tedy je, aby tato pozice mohla být společností, jež je tvořena lidmi s našimi současnými hlubokými

přesvědčeními, přijata – na jejím základě by pak mohly být postupně reformovány naše i-postoje. Autor se bohužel nevyjadřuje k tomu, jaké pozici bychom měli dát přednost v případě, že by se radikálně lišila naše přesvědčení o legitimitě i-postojů a naše přesvědčení o povaze lidské bytosti. Přestože se Bělohrad snaží především ukázat, že určitým způsobem modifikovaná animalistická teorie je v souladu s našimi praktickými přesvědčeními, animalismus je tradičně považován za nejpřesvědčivější teoretickou koncepci osoby.

Bělohrad však zároveň na některých místech uvádí, že naše i-postoje překračují hranice biologické kontinuity. Při analýze egoistického zájmu např. zmiňuje, že je legitimní mít egoistický zájem na tom, co se stane s našimi orgány po smrti (s. 177–178). Lze nalézt i další příklady, kdy považujeme i-postoje za legitimní i po přerušení biologické kontinuity. V našem právním systému má např. člověk právo na ochranu osobnosti i po vlastní smrti. Možnost, že by nejširším objektem našich i-postojů bylo něco, co jde za hranice naší biologické kontinuity, však není diskutována. Vhodným kandidátem by zde mohl být např. život osoby, tak jak je hájen ve výše zmíněné teorii person-life view. Bělohradova kritika této teorie, kde se zdá, že mrtvola splňuje podmínky pro bytí osobou stejně jako osoba v PVS (což je vnímáno jako nevíтанá vágnost), by se paradoxně mohla obrátit ve výhodu této teorie. Přestože Marya Schechtmanová odmítá, že by mrtvola mohla být osobou, pokud bychom se snažili vytvořit teorii, která odpovídá praxi našich i-postojů, mohli bychom snadno tuto koncepci využít. Otázka, zda bychom i-postoje, které jdou za hranici biologické kontinuity měli reformovat, či zda jsou natolik stěžejní, že bychom naopak měli přizpůsobit naši teorii těmto postojům, zůstává v Bělohradově knize otevřená.

Role autorské spojitosti

Před závěrečným zhodnocením bych se ještě rád vrátil ke kritice subjektivních teorií. Radím Bělohrad se snaží ukázat, že morální zodpovědnost nebo egoistický zájem v jejich bazální míře nezávisí na autorské spojitosti. Uznává pouze, že míra zodpovědnosti a adekvátnost kompenzace závisí na narativu jedince. Domnívám se ovšem, že svou pozici neobhájil dostatečně. Schechtmanová totiž poměrně přesvědčivě ukazuje, že podobně jako míra zodpovědnosti také míra kompenzace a egoistického zájmu závisí na narativu jedince. Stačí vzít v úvahu jednoduchou situaci, kdy se nějaký člověk usilovně věnuje určité charitativní činnosti, po nějaké době se z však z něj stane narkoman, na drogy si vydělává trestnou činností a svým předchozím životem opovrhne. Kompenzovat takového člověka za jeho předchozí filantropickou činnost nám přijde spornější než kompenzovat člověka, který pokračuje ve své původní životní dráze. Myslím tedy, že také míra kompenzace a egoistického zájmu (podobně jako míra zodpovědnosti) je určována životním narativem.

Diskutovaná kniha přináší nepochybně nový, nadějný pohled na uvažování o osobní identitě a postojích, které jsou s tímto fenoménem spojovány. Velmi zajímavě koncipuje především vztah mezi praktickou a teoretickou identitou. Snaha smířit tyto přístupy však podle mého názoru bohužel selhává ve chvíli, kdy přístupy nefavorizují stejnou teorii.

Daniel Krchňák